

DAVLAT TA'LIM STANDARTI ASOSIDA TARBIYASI QIYIN O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH METODIKASI

Jabborov Maqsud Mashrabovich

Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi

Annotatsiya: Mazkur maqola tarbiyasi qiyin o'quvchilarning hislatlari, mavjud fazilatlarini o'rganib, o'quvchilar bilan ishlash metodikasini takomillashtirish haqida yozilgan.

Аннотация: В данной статье написано о совершенствовании методов работы с труднообучаемых школьниками путем изучения чувств и имеющихся качеств учащихся с трудной учебой.

Annotation: This article is written about improving methods of working with schoolchildren with learning difficulties by studying the feelings and existing qualities of students with learning difficulties.

Kalit so'zlar: tarbiyasi qiyin o'quvchilar, ijodiy hislatlar, xususiy fazilatlar, shaxs, axloq, xulq.

Ключевые слова: школьники с трудным обучением, творческие чувства, личностные качества, личность, нравственность, поведение.

Key words: schoolchildren with difficult learning, creative feelings, personal qualities, personality, morality, behavior.

Kirish

Har tomonlama yetuk shakllangan, komil inson g'oyasi insoniyatning azaliy orzusi bo'lib hisoblanadi va ushbu darajaga erishish borliqni, jamiyatni bilishning muhim manbai sanaladi. Milliy model nuqtai nazaridan olib qaraydigan bo'lsak, har tomonlama kamol topgan shaxs, o'z sohasi bo'yicha malakali mutaxassis darajasiga erishadi. Buning natijasida yetuk inson hayot va faoliyatida ijtimoiy – tarixiy psixologik namuna bosqichiga o'sib o'tadi, o'zining salohiyati bilan sohani taraqqiy ettirish manbaiga aylanadi. Tarbiyasi qiyin o'quvchilar bilan ishlashda pedagog va mutaxassis-tashkilotchi o'quvchilar o'zini o'zi tarbiyalashni yo'lga qo'yishlari uchun ularga istiqbolni aniq ko'ra bilishlarida, unga erishish yo'llarini izlab topishda, yuksak ideallarga ega bo'lishlarida yordam berishi va imkoniyat yaratishi lozim. Individuallik namunasi milliy va insoniy ahamiyat kasb etadi, taraqqiyotni harakatlantiruvchi mexanizmi vazifasini bajaradi.

Ilmiy-tadqiqot metodlari

Bu darajadagi shaxsning xususiyatlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- yuksak aql-zakovatga egalik, intellektual faoliyatda mahsuldorlik;
- xulq, faoliyat, muomala jarayonlarida o'z imkoniyatlarini oqilona baholash;
- ixtisoslararo bilimdonlik komil inson kamolotining yuksak boso'ichi bo'lib, hozirgi davrda bir necha sohalar bo'yicha mukammal bilimlarga, qarashlarga egalik bilan xarakterlanadi;

- uzluksiz ravishda yangiliklarga intiluvchanlik, ijodiy yechimlarni amalga oshirishga qobillik;

- o'z iqtidori va ijodiy salohiyatini amaliy ifodalanishini ta'minlash;

- har bir ixtisos predmetiga oid qarashlarda mukammallikka, sermahsullikka va dinamizmga erishish;

- har tomonlama rivojlangan shaxsning navbatdagi kamolot boso'ichi aqliy donishmandlik deb ataladi. Aqliy donishmandlik axloqiy madaniyat, yuksak his-tuyg'ular, muomala maromi, tabiat va jamiyat qoidalariga rioya qilish, axloqiy yetuklik, siyosiy-huquqiy, iqtisodiy ong ko'rinishlariga oqilona yondoshish.

Komil inson shaxsining umum insoniy qadriyatlari yoxud ijobiy hislatlari, o'zbek xarakteridagi ijobiy hislatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyasi qanday tuziladi?

Prof. B.Ziyomuxammadovning¹ fikriga ko'ra to'g'ri tarbiyaga molik umuminsoniy ijodiy hislatlarni va fazilatlari quyidagicha deb tasavvur etish mumkin:

Birinchidan *ishbilarmonlik hislatlar va fazilatlari*: ishchanlik, tirishqoqlik, serhafsalalik, serharakatlik, mas'uliyatlilik, halollik, insoflilik, malakalilik, bekami ko'stlik, sifatlilik, epchillik, uddaburonlik, saranjom-sarishtalik, botartiblilik, tadbirkorlilik, aniqlik, tejamkorlik, barkamollik, ta'masizlik va boshqalar.

Ikkinchidan, *zukkolik, idroklilik hislatlar va fazilatlari*: zehnlilik, boma'nilik, xotirjamlik, sog'lom fikrlilik, donishmandlik, asoslilik, farosatlilik,

¹ B.Ziyomuxammadov .Komillikka eltuvchi kitob. "Turon-iqbol nashriyoti", Toshkent, 2006.

sezgirlik, zakovat, topqirlik, lo'ndalik, dalillik, omilkorlik, savodxonlik, qiziquvchanlik, ishqibozlik va boshqalar.

Uchinchidan, *sobitlik hislatlar va fazilatlar*: faollik, qat'iyatlilik, tezkorlik, kuydipishdillik, jo'shqinlik, zardalilik, sabotlilik, bir so'zda turishlik, barqarorlik, botirlik, dovyuraklik, intizomlilik, erksevarlik, jiddiylik, nafsini tiyishlik, o'zini yo'qotmaslik, sovuqqonlik, o'ziga talabchanlik, kamsuqumlik, odamoxunlik, o'zini iroda eta bilish va boshqalar.

To'rtinchidan, *shaxsning umumiy hislatlar va fazilatlar*: yoqimlik, ko'rkamlik, jozibadorlik, fusunkorlik, basavlatlik, salobatlik, rivojlanganlik, hurmatga sazovorlik, shoironalik, ruhlanganlik, ulug'sifatlik, o'ziga hoslik, yetuklik, jiddiylik, madaniyatlilik, tarbiyalanganlik va boshqalar.

Beshinchidan, *shaxsning axloqiy hislatlar va fazilatlar*: insonparvarlik, do'stlik, g'amxo'rlik, jonkuyarlik, samimiylik, kuyunchaklik, odamiylik, bolajonlik, imonlilik, fidokorlik, xushmuomalalik, boadablik, iltifotlik, ochiq yuzlik, kechirimlilik, mehmondo'stlik, xushaxloqlik, hajmihatlik va boshqalar.

Oltinchidan, *ehtiroslilik hislatlar va fazilatlar*: nekinlilik, ko'tarinkilik, tantanavorlik, kulib turuvchanlik, hazinlik, ishonuvchanlik, hayolchanlik, kelajakka ishonch, ezgulik, kek saqlamaslik, mushfiqlik, olijanoblik, otashinlik, nozik tabiatlilik, uyatchanlik, hijolatlilik, iffatlilik va boshqalar.

Yosh avlodni kelgusi hayoti uni inson qilib ko'rsatuvchi ruhiy va ma'naviy jarayonning qay maqsadga yo'naltirib, kelib chiqadigan muhim vazifalarni bajarishga bog'liq. Pedagogika fanining maqsadi tarbiyachi - o'qituvchilarning ongli faoliyatida o'z oldiga aniq maqsad qo'yib, uning o'z ustida ishlashi, intilishi, izlanishi tanlangan vosita va usullarining qo'llanishi natijasini ko'ra bilish kabi tarbiyachilik san'atini o'rgatishga qaratiladi.²

Natijalar

Bugungi kunda barkamol avlodni tarbiyalash borasida respublikamiz pedagogika fanining maqsadlari quyidagilar bilan belgilanadi:

² В.А.Сухомлинский. Как воспитать натоющего человека. – К: Удмуртия, 1980.

- barkamol insonni voyaga yetkazish muammolarini majmuaviy tadqiq etish;
- Respublikamizda ta'lim-tarbiya samaradorligini uzluksiz oshirib borish va jahon talablari darajasida taraqqiy etishiga erishish;
- umuminsoniy qadriyat va milliy madaniyatning asoslarini e'tiborga olib, ta'lim-tarbiya mazmunini, milliy mafkurani shakllantirib borish imkonini yaratish;
- tarbiyashunoslik asoslarini ilg'or tajribalar asosida boyitib borish va uning yangi shakllarini joriy qilish borasida izlanishlar olib borish;
- bo'lajak o'qituvchi va tarbiyachilarni barkamol avlodni shakllantirish uchun talab etiladigan bilim va ko'nikmalar bilan qurollantirish;
- uzluksiz ta'lim tizimini yanada rivojlantirish muammolarini hal qilish.

Muhokamalar va xulosa

Ushbu maqsadlarga erishish borasida quyidagi vazifalarni amalga oshirilishi taqozo etiladi:

- komil inson tarkib toptirishning qonuniyat, qoida va zaruriy sifatlarini aniqlash;
- pedagogika - tarbiyashunoslikdagi ta'lim-tarbiya nazariyasini hozirgi davr xususiy metodikasi bilan uzviylik muammolarini ishlab chiqish va pedagogik texnologiya qonunlariga amal qilish;
- ta'lim-tarbiya nazariyasidagi qoida, qonun, tamoyil, metod va usullarini ta'lim muassasalari amaliy faoliyati bilan bog'lab, bo'lajak o'qituvchilarga o'rgatish;
- Sharq va g'arbda xalq yaratgan xalq og'zaki ijodiyoti, pedagogikasi, mutafakkir, ma'rifatparvar, pedagog va olimlarning tarbiyashunoslikka doir ilg'or g'oyalarini o'rganib, tahlil qilib, komil inson tarbiyalash jarayonini o'rganish.

Umumta'lim maktablarida ishlaydigan o'qituvchilar, tarbiyachilar, maktab psixologlari ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil qilish uchun tarbiyasi qiyin o'quvchilar va pedagogik e'tibordan chetda qolgan o'quvchilar bilan ishlashga to'g'ri keladi. Shuning uchun ularni keltirib chiqargan sabablar va bunday o'quvchilarning turlarini bilish mutlaqo zarur. Yuqorida aytib o'tgan turlarimiz esa

bunga misol bo'la oladi.³ Tarbiyasi qiyin o'quvchilar o'z-o'zidan paydo bo'lmasdan, u murakkab ijtimoiy jarayon bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun ularni tarbiyalash uchun mahsus usul va vositalarni bilish orqali ularni ruhiy holatini, ehtiyojlarini, qiziqishlarini bilish orqali ta'sir o'tkazish mumkin.⁴ Maktab tarbiyachilari, o'qituvchilari, sinf rahbarlari, maktab rahbarlari tajribasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, tarbiyasi qiyin o'quvchilarning o'ziga xususiyatlarini, psixologiyasini, hayot tarzini bilmaslik, oiladagi, maktabdagi kamchiliklar tarbiyasi qiyin o'quvchilarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. B.Ziyomuxammadov. Komillikka eltuvchi kitob. "Turon-iqbol nashriyoti", Toshkent, 2006.
2. В.А.Сухомлинский. Как воспитать настоящего человека. – К: Удмуртия, 1980.
3. А.И.Шипилов. Ситуация успеха на уроке//Начальная школа. – 2003, № 4. – с. 90-93.
4. М.М.Жабборов. Tarbiyasi qiyin o'quvchilarning turlari va ularning kelib chiqish sabablari // Maktab va hayot, 2022, № 7

³ А.И.Шипилов. Ситуация успеха на уроке//Начальная школа. – 2003, № 4. – с. 90-93.

⁴ М.М.Жабборов. Tarbiyasi qiyin o'quvchilarning turlari va ularning kelib chiqish sabablari // Maktab va hayot, 2022, № 7